

УДК 329(=161.2)(4)"194/198"(092)
DOI 10.32782/2307-7778/2023.2.5

Данило КРАВЕЦЬ

кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника, асистент кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини Національного університету «Львівська Політехніка», вул. Митрополита Андрея 3, м. Львів, Україна, 79016 (danylo.m.kravets@lpnu.ua)

Danylo KRAVETS

PhD (History), scientific fellow at the Department of Manuscripts of Lviv National Scientific Library of Ukraine, assistant lecture of the Department of history, museology and cultural heritage of Lviv Polytechnic National University, 3 Mytropolyta Andreia St., Lviv, Ukraine, 79016 (danylo.m.kravets@lpnu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1963-9678>

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ (УНДО) НА ЕМІГРАЦІЇ (1940-І – 1980-І РР.)

Анотація. Мета статті – на основі офіційних документів, архівних джерел, опублікованих газетних статей, спогадів проаналізувати політичну діяльність УНДО на еміграції (1940–1980-і рр.). **Методологія дослідження** базується на принципах історизму, науковості, верифікації, авторської об'єктивності, а також на використанні загальнонаукових та спеціально-історичних методів. **Наукова новизна.** Використовуючи архівні документи та широку палітру газетних статей, спогадів та спеціальної літератури вперше в українській історіографії виокремлено основні вектори діяльності УНДО у д.п. ХХ ст. та вперше введено до наукового обігу матеріали особового архівного фонду члена УНДО М. Демковича-Добрянського. **Висновки.** УНДО, як найпопулярніша західноукраїнська політична партія міжвоєнного періоду була знищена з приходом більшовицької влади у вересні 1939 р. Багато її членів були заарештовані або виїхали закордон. Відродитись вона змогла вже на території Німеччини одразу по закінченні Другої світової війни зусиллями В. Мудрого, Д. Ерстенюка, М. Добрянського та ін. УНДО після відновлення увійшла до складу українського еміграційного парламенту - Української Національної Ради (УНРади), що представляла Українську Народну Республіку. УНДО брало активну участь у діяльності УНРади упродовж 1950-1960-х рр. Співпраця УНДО та УНРади не була безхмарною, а у 1969–1978 рр. частина фракції УНДО відкрито вийшла з УНРади через незгоду з керівництвом парламенту.

Ключові слова: Українське національно-демократичне об'єднання, Українська Національна Рада, Українська Народна Республіка, М. Демкович-Добрянський.

POLITICAL ACTIVITY OF UKRAINIAN NATIONAL-DEMOCRATIC ALLIANCE (UNDA) ON IMMIGRATION (1940S – 1980S)

Abstract. The purpose of the article is to analyze the political activities of the UNDA in exile (1940s–1980s) based on official documents, archival sources, published newspaper articles, and memoirs. The research methodology is based on the principles of historicism, verification, authorial objectivity, as well as the use of general scientific and special historical methods. **Scientific novelty.** Using archival documents and a wide palette of newspaper articles, memoirs and special literature, for the first time in Ukrainian historiography, the main vectors of UNDA activity in second half of XX century and for the first time the materials of the personal archival fund of UNDA member M. Demkovych-Dobryansky were put into scientific circulation. **Conclusions.** UNDA, as the most popular Western Ukrainian political party of the interwar period, was destroyed with the advent of Bolshevik rule in September 1939. Many of its members were arrested or went abroad. It was revived on the territory of Germany immediately after the end of the Second World War through the efforts of V. Mudryi, D. Erstenyuk, M. Dobriansky and others. After the restoration, the UNDA became part of the Ukrainian emigration parliament, the Ukrainian National Council (UNC), which represented the Ukrainian People's Republic. UNDA took an active part in the activities of the UNR during the 1950s and 1960s. In 1967–1978 UNDA was divided on two parts and one of it left UNC for a decade. Afterwards UNDA was a part of UNC until 1992.

Key words: Ukrainian National Democratic Alliance, Ukrainian National Council, Ukrainian Peoples Republic, M. Demkovych-Dobriansky.

Постановка проблеми. Політична діяльність Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) у 1920–1930-х рр. доволі добре досліджена в українській історіографії, проте історія УНДО на еміграції зовсім не є вивчена істориками. Діяльність як УНДО, так і Української Національної Ради до складу якої воно входило є важливою віхою в історії українського парламентаризму.

Аналіз основних досліджень і публікацій. УНДО, створене у липні 1925 р., стало найпопулярнішою та найвпливовішою західноукраїнською політичною силою міжвоєнного періоду. Про історію партії у перший період її діяльності (1925–1928 рр.) змістовну працю написав І. Соляр (Solyar, 2011). Політичне життя найпопулярнішої галицької партії у міжвоєнний період досліджене доволі добре. Натомість діяльність УНДО по завершенню Другої світової війни зовсім не вивчена. Можна лише згадати про збірники статей, документів і матеріалів про діяльність Української Національної Ради до складу якої і входила УНДО перебуваючи на еміграції/

Основними джерелами для підготовки даної наукової розвідки стали матеріали особового архівного фонду М. Демковича-Добрянського (фонд № 298), що зберігається у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника.

Мета статті – на основі офіційних документів, архівних джерел, опублікованих газетних статей, спогадів проаналізувати політичну діяльність УНДО на еміграції (1940–1980-і рр.).

Виклад основного матеріалу. Існування парламентів в сучасному світі – це звичне явище. Парламент вважається одним з інститутів державної влади. Український парламентаризм відзначає у цьому році своє 30-ліття. Верховна Рада України першого скликання стала законодавчим органом суверенної влади і створила незалежну державу. Відтоді український парламент керує економічним, суспільно-політичним й культурним життям, крок за кроком наближаючи Україну до об'єднаної Європи. Разом із тим сучасний український парламентаризм має міцні історичні корені, а політична діяльність УНДО є яскравою сторінкою в історії демократичного руху (History of Ukrainian parliamentarism, 2010, p. 3).

Після Першої світової війни в українському національно-демократичному таборі стався розкол, який вдалося частково подолати 11 липня 1925 р. коли внаслідок злиття різних політичних партій та груп на з'їзді у Львові утворилося УНДО. Воно стало найбільшою та найвпливовішою українською партією. Будучи провідною політичною силою, УНДО опанувало центральні освітні і господарські установи Галичини (Просвіта, Ревізійний Союз Українських Кооператив, Центросоюз, «Дністер» тощо). Під впливом УНДО була також найпопулярніша газета «Діло». УНДО гуртувало майже 3/4 громадського активу Галичини. У 1935 р. після кількох зустрічей представників УНДО з польськими урядовцями вдалося досягти порозуміння, яке увійшло в історію як нормалізація українського-польських відносин. Базою для нормалізації стала антирадянська платформа. Критики УНДО у 1930-х рр. та в подальшому дорікали партії за цю угоду з Польщею.

У вересні 1939 р. в результаті радянської окупації західноукраїнських земель УНДО перестало існувати, тому вже 25 вересня у Львові керівництво партії офіційно припинило її діяльність, а перед тим подібні рішення ухвалили політичні проводи інших галицьких і волинських політичних груп. Менш ніж через рік у вересні–жовтня 1940 р. в Західній Україні радянські спецслужби заарештували лідерів УНДО, колишніх послів до польського сейму, сенаторів І. Німчука, Г. Тершаковця, В. Целевича, Д. Левицького, К. Левицького, В. Кузьмовича, О. Луцького та ін. Багатьом іншим членам УНДО вдалося перебратися у німецьку зону окупації Польщі. Наприклад В. Мудрий, М. Демкович-Добрянський переїхали до Кракова та приєдналися до тамошніх українських організацій, зокрема Українського Центрального Комітету (В. Кубійовича). У 1947 р. деякі колишні члени партії відновили її вже на еміграції, і вона увійшла до складу Української Національної Ради (УНРади) і Виконавчого Органу Державного

Центру Української Народної Республіки (ДЦ УНР). Відзначимо, що ще у 1930-х рр. УНДО почало налагоджувати контакти з наддніпрянськими еміграційними колами УНР. Переговори велися з А. Лівичьким, головою еміграційного уряду УНР, а також з генералами М. Безручком, В. Сальським, проте бажаного успіху досягнуто не було. Польська влада боялася контактів з емігрантськими організаціями Великої України, особливо після того, як генерал В. Сальський у своєму виступі в Парижі заявив, що Український легіон за підтримки Польщі та Англії готовий до інтервенції у радянську Україну (Solyar, 2011, p. 112).

УНРада була створена в Києві у жовтні 1941 р. та вважалась правонаступницею УНР. Німецька окупаційна влада не визнала УНРаду. Для гітлерівців існування УЦК В. Кубійовича та К. Паньківського було достатнім для вирішення українських справ в Галичині (Gorody's`ku`j, 1993, p. 4). Після Другої світової війни за співпраці різних політичних партій і рухів було організовано ДЦ УНР, згідно із законом від 10 червня 1948 р. і за ініціативою Президента УНР А. Лівичького, правонаступника голови Директорії УНР С. Петлюри. ДЦ УНР в екзилі діяв від червня 1948 р. до 22 серпня 1992 р., коли в Києві М. Плав'юк – Президент УНР, І. Самійленко – Голова Уряду УНР в екзилі і М. Воскобійник – Голова УНРади, передали владі вже незалежної України, як правонаступниці УНР, свої повноваження і мандат (State Center of Ukrainian Peoples Republic, 1993, p. 9).

З огляду на те, що презентована стаття базується на особистому архівному фонді члена УНДО М. Демковича-Добрянського (1905–2003), вважаємо за доцільне детальніше зупинитися на цій персоналії. У 1926 р. він з відзнакою закінчив Українську академічну гімназію у Львові. Згодом вивчав філологію та історію у Львівському університеті, право і політичні науки – у Відні та в Берліні. Упродовж 1933–1939 рр. працював співредактором та дописувачем літературно-наукового місячника «Дзвони» (Львів, 1931–1939) та інших галицьких видань. Під час Другої світової війни входив до УЦК. В еміграції М. Добрянський редагував мюнхенський журнал «Проблеми» (1947–1948) та лондонський тижневик «Українська думка» (1949–1950). Від 1954 р. М. Демкович-Добрянський працював в українському відділі радіо «Свобода» у Мюнхені, а у 1956–1972 рр. очолював його українську редакцію. Упродовж 1950–1980-х рр. М. Добрянський постійно друкувався на шпальтах авторитетних діаспорних часописів. Найвідоміші його наукові праці присвячені історії українсько-польських та українсько-російських відносин. Часто писав статті до історії української Церкви та про політичне становище української еміграції (Kravets, 2020, p. 157).

М. Демкович-Добрянський приєднався до УНДО у 1926 р.: «Дозвольте мені маленьку пригадку з минулого: 1926 року, після матури в Академічній Гімназії у Львові, записавшись на філософський факультет Львівського університету, почав я по громадській лінії співпрацювати з діячами УНДО на Львів-місто і Львів-повіт. На весну 1928 р. пішов я з Дмитром Кузиком з Академічного Дому, де ми тоді мешкали, до Народної Канцелярії (Централа УНДО). І ми обидва заявили бажання стати членами УНДО. Д-р Л. Макарушка видав нам членські легітимації. До вибуху війни 1939 р. я мав досить нагоди всебічно пізнати УНДО «в теорії і в практиці» (Dobryans`ku`j, 1969, p. 5).

У травні 1945 р. після занепаду гітлерівської Німеччини до керівництва УНДО входили: В. Мудрий – голова, С. Витвицький – перший заступник, Ю. Павликовський – другий заступник голови. Всі вони перебралися в американську зону окупації Німеччини. З жовтня по листопад 1945 р. у м. Ашафенбург відбувся загальний з'їзд української еміграції, на якому створено Центральне Представництво Української Еміграції в Німеччині (ЦП УЕН). Головою з'їзду обрали В. Мудрого. Ще перед утворення ЦП УЕН В. Мудрий вислав особистого листа до американського командування у Франкфурті і підписав його як «голова УНДО в Галичині і заступник маршала польського сейму» (Паньківський, 1968, с. 161).

В березні 1946 р В. Мудрий скликає з'їзд УНДО у якому взяло участь більш ніж 50 громадян – здебільшого представники західноукраїнської інтелігенції. Почесним головою з'їзду був о. прелат Д. Лопатинський. Наради проводив В. Мудрий його ж було переобрано головою партії, а секретарем призначили М. Годованця. (Erstenyuk, 1969, р. 3). Члени відродженого УНДО активно долучалися до українського національного життя у німецьких таборах для переміщених осіб («Ді-Пі»).

Ще перед від'їздом до США у 1949 р. В. Мудрий призначив Ю. Павликовського в.о. голови партії, а Д. Ерстенюка секретарем. З їхньої ініціативи було надруковано 100 примірників програми УНДО та поширено серед українців у Німеччині. Згодом головою УНДО став С. Витвицький. Під його керівництвом ексекутивна УНДО призначила Д. Ерстенюка діловим секретарем. Коли ж звільнили з американського полону Л. Макарушка (під час Другої світової війни він був ад'ютантом коменданта Дивізії СС «Галичина»), ексекутивна УНДО призначила його головним секретарем партії на еміграції. С. Витвицький і С. Баран у 1948 р. були співзасновниками УНРади і як правники долучилися до написання Тимчасового Закону УНР. С. Витвицький був головою ВО УНРади, керівником ресорту закордонних справ, а від 1954 р., аж до смерті у 1965 р. Президентом УНР в екзилі. Ю. Павликовський був Головою Ради Ревізійного Союзу Українських кооперативів, що діяли в таборах українських «ДіПі». У д.п. 1940-х рр. еміграційне УНДО поповнювалось новими членами. У 1948 р. після знайомства з Д. Ерстенюком та С. Бараном до партії приєднався журналіст Р. Голяня та Ю. Студинський (син знаного науковця, члена НТШ К. Студинського) (Erstenyuk, 1969, р. 3).

На поч. 1950-х рр. діяльність УНДО на теренах США відновлював К. Троян (у 1930-х рр. він представляв УНДО у польському сеймі). Після смерті К. Трояна провід УНДО у США очолив М. Шахнович, а згодом І. Шепарович. Проте, на думку дописувача газети «Вільне Слово», діяльність УНДО в Америці, таки не вдалося відновити: «Давні зусилля зорганізувати клітини УНДО на американській землі які очевидно мусіли достосувати свої організаційні статuti до еміграційних умов нашої спільноти, не мали на жаль ніякого успіху. Провідники УНДО, які опинилися на еміграції в Америці були погляду, що УНДО були чисто краєвою організацією, якої не можна перещіпити на американський чи позакраєвий ґрунт і не брали до уваги домагання членів УНДО продовжувати основи цієї організації також серед еміграційних умовин» (Undivecz, 1969, р. 2).

Упродовж 1950-х рр. УНДО проводила активну політичну і громадську діяльність у структурі УНРади. На святкуваннях дня проголошення самостійності України у 1955 р. в німецькому Інгольштадті виступали члени УНДО, зокрема свою доповідь оголосив М. Добрянський. Публічні лекції інформували українців у Німеччині про діяльність ДЦ УНР, а також доповідачі звертали увагу на актуальну проблему репатріації до СРСР та діяльність більшовицької влади у цій справі (Ukrainian parliamentary on emigration, 2012, р. 374). Члени УНДО в УНРаді долучилися до влаштування «Дня української культури» 25 травня 1955 р у Бонні (ФРН), що його організувало «Німецько-Українське Товариство імені Гердера». Під час «Дня української культури» відбувалася вистава творів українських мистців С. Бурчака та Г. Крука. Від ВО УНРади взяв участь М. Хробак, а також ундівці Л. Макарушка, М. Добрянський та ін. (Ukrainian parliamentary on emigration, 2012, р. 382). У 1952–1954 рр. М. Добрянський входив до закордонної делегатури УНРади у Великобританії, та згодом перебравшись до Мюнхена продовжив роботу вже на теренах ФРН.

Ундівці були залучені до діяльності т.зв. «Паризького Блоку». Національні організації поневолених народів СРСР, створили у 1953 р. в Парижі об'єднання, яке у 1955 р. отримало назву – «Ліга Визволення Народів СРСР» (або ж «Паризький Блок»). На установчому з'їзді були присутні представники еміграційних національних центрів : Азербайджану, Білорусі,

Вірменії, Грузії, Ідель-Уралу, Північного Кавказу, Туркестану та України. Українську делегацію склали: С. Довгаль (голова), Ф. Пігідо, М. Хробак, М. Воскобійник, Є. Гловінський, В. Дібєрт, М. Добрянський. За результати з'їзду була опублікована відозва до російських демократичних організацій, звернення до канцлера ФРН К. Аденауера тощо. Конференція також розглянула заяви кубанського Верховного Козацького Представництва та Кримського-татарського національного центру. (Ukrainian parliamentary on emigration, 2012, p 377).

Незважаючи на те, що УНДО було складовою частиною УНРади, все ж партія проводила власні зібрання та конференції. Наприклад у Мюнхені 1 лютого 1969 р. відбулася крайова конференція УНДО (Німеччина-Австрія). Нарадами керував І. Кузів, головну доповідь мав генеральний секретар УНДО Л. Макарушка, який обговорював загальне становище УНДО. У дискусії взяли участь М. Коновалець, М. Тофан, Б. Бачинська, М. Заєць, М. Добрянський, Є. Гаврисевич. Конференція УНДО висловила побажання, щоб УНРада присвячувала більше уваги становищу в Україні. Конференція УНДО прийняла постанову скликати з'їзд УНДО в екзилі, в порозумінні з партійною організацією в Америці – упродовж одного року. Проте подібний з'їзд так і не відбувся. (Regional conference of UNDA, 1969, p. 1).

Відзначимо, що співпраця УНДО з УНРадою не завжди була безхмарною та часто виникали конфлікти між членами фракції та керівництвом Ради. У сер. 1950 рр. М. Добрянський спонукав колег з УНРади співпрацювати з Американським комітетом визволення від більшовизму (АКВБ). Є. Гловінський закидав з цього приводу М. Добрянському: «Співпраця з АКВБ, що намагається об'єднати і зорганізувати усі антибольшевицькі сили, означає, що на даному етапі співпрацю з антибольшевицькими росіянами» (Glovins'kyj, 1955, p. 10). У 1959 р. М. Добрянський вийшов зі складу Президії УНРади через конфлікт із керівництвом. У 1960-х рр. ундівці звинувачували УНРаду у політиканстві та відході від захисту інтересів українського народу: «Бо ж за останні роки посилюється терор в Україні, поширюється русифікація, продовжуються арешти діячів культури, освічену молодь і висококваліфікованих фахівців вивозять за межі України, ДЦ УНР має – в нашому розумінні – наступні головні завдання: бути символом української державності, речником прагнень українського народу до самої національної незалежності, а також бути перед зовнішнім світом постійною маніфестацією того історичного факту, що створена 22 січня 1919 рр. УНР є держаним ідеалом українського народу, а УРСР є твором, що його російський окупант накинув нашому народу» (Statement of Ukrainian National Democratic, 1970, p. 2). Незважаючи на такі заяви, колеги УНДО по УНРаді та деякі публіцисти вважали, що всередині об'єднання існувала радянськості група, яка начебто «бажає нав'язати діалог з офіційними репрезентантами совєцького режиму в Києві і навіть у Москві» (LNSL, f. 298, "UNDO: documents and materials", p. 13). У 1968 р. в пресі було опубліковано т.зв. «Заяву 35-ти» у якій українські професори і викладачі американських університетів і коледжів написали офіційного листа до керівництва СРСР і УРСР. Ця заява мала неоднозначний відгук серед української громадськості. В своєму листі до газети «Свобода» М. Мельник написав: «Коли припустити, що автори листа [Заяви – Д. К.] дійсно хочуть повної самостійності України, тоді можна вийти з цілим рядом солідних аргументів, щоб твердити, що лист цей дійсно політично наївний. Вони цілком очевидно стали на становищі УНДО в Галичині, що теж хотіла самостійності, однак самостійність ту хотіло виробити в польському сеймі» (Yavors'kyj, 1968, p. 4). На цей закид відреагував член УНДО О. Яворський звинувативши автора допису у тенденційності. Негативно, про розколи всередині УНРади висловився і відомий журналіст І. Кедри-Рудницький: «фракції УНРади своєю гризною давали рідному громадянству і ворогам України жалюгідне видовище» (Kedryn, 1961, p. 2).

Чи не найбільша політична криза пов'язана з відносинами УНДО та УНРади сталася у 1969 р. коли частина фракції була виключена з українського еміграційного парламенту. Щодо цієї кризи голова УНРади Я. Маковецький звітував про те, що 8 жовтня 1968 р. керівники Ради

отримали лист від членів УНРади з фракції УНДО, «які поставили цілу Президію УНРади у дуже важке становище». У листі, серед авторів якого був М. Добрянський, йшлося про те що «Президія УНДО відкликає вельмишановного Василя Федорончука зі складу членів фракції УНДО в УНРаді». Зі свого боку сам В. Федорончук відреагував на цей лист написавши до УНРади: «Уважаю неправною постанову про відкликання мене зі складу членів фракції УНДО в УНРаді і відкликаюся до конгресу партії, який повинен розглянути справу і який, як мені відомо, ніколи дотепер на еміграції не відбувся. Тим більше, що в листі з 8 жовтня, зверненому до мене панами... твердиться, що причиною відкликання мене зі складу членів фракції УНДО є «глибокі різниці у справах принципів» (Ukrainian parliamentary on emigration, 2012, p. 641). В кінці листа В. Федорончук просить УНРаду призупинити вирішення питання пов'язаного з його виключенням. Ця подія стала початком розколу в УНДО на групу В. Федорончука / Д. Ерстенюка та групу М.Добрянського / Л. Макарушки. Голова УНРади у цьому конфлікті підтримали саме групу В. Федорончука. На засіданні Президії УНРади 27 червня 1970 р. вирішено прийняти до складу УНРади групу В. Федорончука, як нібито «законне представництво» нашої партії» (Statement of Ukrainian National Democratic..., 1970, p. 2). Інше крило УНДО одразу виступило із заявою: «Ні д-р Федорончук, ні його група не мають права виступати під навою нашої організації – УНДО. Д-р Федорончук не провів в рамках УНДО ніяких виборів. Отож просимо прийняти до відома, що д-р Василь Федорончук (також його група) в ніякому сенсі не репрезентують нашої партії (UNDA protesting.. 1969, p. 1). В. Федорончук покликаючись на опубліковану пресі постанову УНДО про потребу скликання з'їзду, шляхом листування, організував вибори серед своїх прихильників. Ця частина УНДО виступала проти співпраці УНРади з іншими еміграційними політичними осередками – УГВР та ОУНз. (Presidium of UNC, 1970, p. 1). Головний секретар УНДО і голова фракції УНДО в УНРаді Л. Макарушка писав про цю справу у листі до своїх однопартійців: «Колишній член фракції УНДО в УНРаді В. Федорончук, розіслав листа до членів і не членів в справі, – як він пише – «відновлення УНДО та вибрання його Управи»... проте імен пропонуваної «нової» управи не подає». . Сам В. Федорончук, раніше входив до фракції ОУНм («мельниківці»), проте під час 5-ї сесії УНРади (листопад 1961 р.) вступив до УНДО, адже ОУНм покинула Раду: «Ставлення фракції до нового члена було якнайкращим» (LNSL, f. 298, “Makarushka L. Letters”, p. 7). За словами Л. Макарушки, в подальшому В. Федорончук почав порушувати партійну дисципліну та не узгоджував свої дії з керівництвом УНДО.

Делегати 7-ої сесії УНРади, що відбулася в Лондоні у 1972 р. вирішили не запрошувати УНДО «Макарушки/Добрянського» на своє засідання. Під час з'їзду учасники запитували, чи перед початком сесії було вислано запрошення для УНДО: «Президент сказав, що запрошення їм не висилалось, бо вони ще раніше заявили, що не повернуться до УНРади, докине буде вилучена з УНРади ... група УНДО (Федорончука)» (Ukrainian parliamentary on emigration, 2012, p 444).

Ще до виходу частини фракції УНДО з УНРади Д. Ерстенюк закликав Л. Макарушку, таки залишитися в парламенті: «І от через непорозуміння в самому мюнхенському відділі УНДО з одним членом відділ УНДО вийшов з УНРади». Сам Д. Ерстенюк підтримав групу В. Федорончука та у листі до Я. Маковецького засудив демарш Л. Макарушки, М. Добрянського: «Провід мюнхенських ундівців числом 10-12 осіб не є представником усіх ундівців в діаспорі; Вихід мюнхенського відділу УНДО з УНРади – це підрив ДЦ УНРади; Це шкодить добрій традиції УНДО» (Erstenyuk, 1969, p. 3). Д. Ерстенюк пригадував, що у 1929 р. він був свідком суду над іншим «недисциплінованим» членом УНДО В. Бачинським, який «сподівався війни Японії з СРСР і пропагував орієнтацію на Польщу». Суд відбувся з наявності членів ЦК УНДО за участі «оскаржувача» (прокурора), трьох суддів, оборонців. Тим самим автор

листа натякав на те, що подібного «суду» не було у цій справі. В. Федорончук, також закидав М. Добрянському та іншим колегам що УНДО вже згадане вище радянофілство: «Добрянський, починаючи з 6-ї Сесії УНРади, обстоював нереальну і шкідливу політику орієнтацію на ілюзорну лібералізацію советського режиму. М. Добрянський обороняє юридичну теорію, за якою УССР є продовженням УНР» (LNSL, f. 298, “Letters of V. Fedoronchuk”, p. 7). В. Федорончук вважав, що розкол в УНДО стався саме через «політичну лінію» М. Добрянського: «Вибори в УНДО відбулися на вимогу великої більшості членів партії, що не погоджувалися з т.зв. «реальною політикою» Михайла Добрянського, яку він намагався нав’язати свавільно, в імені партії, проводити на форумі УНРади» (Fedoronchuk, 1970, p. 5).

М. Добрянський публічно засудив керівництво УНРади за підтримку групи УНДО В. Федорончука вважаючи, що завданням Я. Маковецького було «розбити УНДО, використовуючи до цього справу д-ра Федорончука, з цією метою Голова УНРади за активною підтримкою Президента відмовився здійснити законну вимогу Президії УНДО щодо відкликання д-ра Федорончука з фракції УНДО в УНРади» (Dobryans`ku`j, 1969, p. 5). Критикував М. Добрянський і діяльність УНРади загалом: «І який багатий арсенал для боротьби за свої права дістав би український народ, якби УНРада займалася завданнями властивими для українського екзильного передпарламенту. Жаль і біль, коли подумати, скільки змарновано часу і енергії на взаємне емігрантське поборювання, замість скерувати всі зусилля в одному напрямі: як допомогти українському народові?» (Dobryans`ku`j, 1969, p. 7).

Більші ніж 10 років тривав розкол в лавах УНДО. Президія УНРади на своєму засіданні 4 лютого 1978 р. в Нью-Йорку прийняла до відома заяви про повернення до УНРади УНДО та закликала обидва відділи партії таки об’єднатися (Oppisition parties, 1978, p. 2). Ще у 1976 р. для об’єднання УНДО та інших опозиційних до УНРади партій була організована Консолідаційна Комісія (С. Ворох, О Волянський). У 1978 р. в результаті діяльності Комісії, три партії, а саме ОУН (Д. Квітковський), УРДП (В. Гришко, М. Воскобійник) та УНДО (О. Яворський) вирішили повернутися до УНРади. У комунікаті Консолідаційної Комісії відзначалося: «Складено спільний компромісний проект консолідації – «Декларація порозуміння». Письмові заяви партій будуть внесені на руки Голови УНРади І. Кедрин-Рудницького» (Consolidation commission, 1978, p. 3). Повернувшись до УНРади УНДО перебувало у її складі вже до 1992 р., коли український еміграційний парламент передав символи влади УНР новообраному президенту України Л. Кравчуку.

Висновки. УНДО, як найпопулярніша західноукраїнська політична партія міжвоєнного періоду була знищена з приходом більшовицької влади у вересні 1939 р. Багато її членів були заарештовані або виїхали закордон. Відродитись вона змогла вже на території Німеччини одразу по закінченні Другої світової війни зусиллями В. Мудрого, Д. Ерстенюка, М. Добрянського та ін. УНДО після відновлення увійшла до складу українського еміграційного парламенту – Української Національної Ради (УНРади), що представляла Українську Народну Республіку. УНДО брало активну участь у діяльності УНРади упродовж 1950–1960-х рр. Співпраця УНДО та УНРади не була безхмарною, а у 1969–1978 рр. частина фракції УНДО відкрито вийшла з УНРади через незгоду з керівництвом парламенту.

Бібліографія

- Гловінський, Є. (1955). З приводу статті М. Добрянського. *Мета*. 9, С. 10–11.
- Городиський, З. (1993). Українська Національна Рада. Історичний нарис. Київ, 144 с.
- Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі: Статті і матеріали (1993). За ред. Л. Винара і Н. Пазуняк. Філадельфія, Київ, Вашингтон, 494 с.
- Добрянський, М. (1955). До питання кризи в Державному Центрі У.Н.Р. *Українські Вісті*. 73–75, С. 2.

- Добрянський, М.** (1969). Документи і матеріали до сучасної ситуації в Українській Національній Раді. Збірник. Мюнхен, 112 с.
- Добрянський, М.** (1971). Розпочинаймо дискусію. *Вісті УНДО*. 1, С. 17–19.
- Добрянський, М.** (1969). Становище в Державному Центрі в екзилі й актуальні завдання. *Українське Життя*. 28 вересня, С. 5.
- Заява Українського Національно-Демократичного Об'єднання до становища в Державному Центрі УНР. (1970). *Українські Вісті*. 13 вересня, С. 2.
- Ерстєнюк Д.** (1969). УНДО на еміграції (до останніх подій в УНРаді). *Новий Шлях*. 22 березня, С. 3.
- Історія українського парламентаризму: від допарламентських форм організації політичного життя до сьогодення (2010). Київ, 635 с.
- Кедрин, І.** (1961). Цілі 5-ої Сесії УНРади. *Свобода*. 24 травня, С. 2.
- Консолідаційна комісія закінчила працю, ОУН, УРДП і УНДО звертаються до УНРади. (1978). *Свобода*. 22 грудня, С. 3.
- Крайова конференція УНДО (1969). *Українські Вісті*. 9 лютого, С. 1.
- Кравець, Д.** (2020). Єврейський та польський дискурси у середовищі української діаспори в 1940-х – 1980-х рр. (за матеріалами архіву М. Демковича-Добрянського) [Jewish and Polish discourses among the Ukrainian diaspora in the 1940s and 1980s (based on the archives of M. Demkovych-Dobriansky)]. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. 31. С. 157–164.
- Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів.
- Опозиційні партії УНДО й УРДП вернулися до УНРади (1978). *Свобода*, 9 лютого, С. 2.
- Паньківський, К.** (1968). Від комітету до Державного Центру. Нью-Йорк; Торонто, 284 с.
- Президія УНРади відбула пленарне засідання (1970). *Свобода*. 3 липня, С. 1.
- Соляр, І.** (2011). Зовнішні орієнтації національно-державницьких партій Західної України (1923–1939). Львів, 354 с.
- Український парламентаризм на еміграції. Державний центр УНР: документи і матеріали. 1920–1992. (2012). Упоряд. В. Яблонський. Київ. 840 с.
- Ундівець.** (1969). Відновлення УНДО. *Вільне Слово*, 3 травня, С. 2.
- УНДО протестує проти політики розбивання партій, яку застосовують сьогодні керівники ДЦ УНР (1969). *Українські Вісті*, 29, С. 2.
- Федорончук, В.** (1970). Неповажний документ. *Мета*. 11, С. 5.
- Яворський, О.** (1968). З приводу заяви 35-ох. *Вільне Слово*. 30 березня, С. 4–5.

References

- Glovins'ky`j, Ye.** (1955). Z pry`vodu statti M. Dobryans`kogo [About M. Dobrianskys article]. *Meta*. 9, S. 10–11. [In Ukrainian].
- Gorody`s`ky`j, Z.** (1993). Ukrayins`ka Nacional`na Rada. Istory`chny`j nary`s. [Ukrainian National Council. Historical essay]. Kyiv, 144 s. [In Ukrainian].
- Derzhavny`j Centr Ukrayins`koyi Narodn`oyi Respubliky` v ekzy`li: Statti i materialy` [State Center of Ukrainian Peoples Republic in exile. Articles and materials] (1993). Za red. L. Vy`nara i N. Pazunyak. Philadelphia, Kyiv, Washybgton, 494 s. [In Ukrainian].
- Dobryans`ky`j, M.** (1955). Do py`tannya kry`zy` v Derzhavnomu Centri U.N.R. [About the crisis in State Center of U.P.R.]. *Ukrayins`ki Visti*. 73–75, S. 2. [In Ukrainian].
- Dobryans`ky`j, M.** (1969). Dokumenty` i materialy` do suchasnoyi sy`tuaciyi v Ukrayins`kij Nacional`nij Radi. Zbirny`k. [Documents and materials about present situation in Ukrainian National Council]. Munich, 112 s. [In Ukrainian].
- Dobryans`ky`j, M.** (1971). Rozpochy`najmo dy`skusiyu [Let's start a discussion]. *Visti UNDO*. 1, S. 17–19. [In Ukrainian].
- Dobryans`ky`j, M.** (1969). Stanovy`shhe v Derzhavnomu Centri v ekzy`li j aktual`ni zavdannya [Situation in State Cneter in exile and actual goals]. *Ukrayins`ke Zhy`ttya*. 28 veresnya, S. 5. [In Ukrainian].
- Zayava Ukrayins`kogo Nacional`no-Demokraty`chnogo Ob'yednannya do stanovy`shha v Derzhavnomu

Centri UNR [Statement of Ukrainian National Democratic Alliance about situation in State Center UPR]. (1970). *Ukrayins'ki Visti*. 13 veresnya, S. 2. [In Ukrainian].

Erstenyuk D. (1969). UNDO na emigraciyi (do ostannix podij v UNRadi) [UNDA on emigration (about last events in UNCouncil)]. *Novy'j Shlyax*. 22 bereznya, S. 3. [In Ukrainian].

Istoriya ukrayins'kogo parlamentary'zmu: vid doparlaments'ky'x form organizaciyi polity'chnogo zhy'ttya do s'ogodennya [History of Ukrainian parliamentarism: from preparliamentary form of organization of political life till nowadays] (2010). Kyiv, 635 s. [In Ukrainian].

Kedry'n, I. (1961). Cili 5-oyi Sesiyyi UNRady' [Goals of Fifth Session of UNCouncil]. *Svoboda*. 24 travnya, S. 2. [In Ukrainian].

Konsolidacijna komisiya zakinchy'la pracyu, OUN, URDP i UNDO vertayut'sya do UNRady' (1978). [Consolidation commission finished its job. OUN, URDP and UNDA are returning to UNCouncil]. *Svoboda*. 22 grudnya, S. 3. [In Ukrainian].

Krajova konferenciya UNDO [Regional conference of UNDA]. (1969). *Ukrayins'ki Visti*. 9 lyutogo, S. 1. [In Ukrainian].

Kravets, D. (2020). Yevrejs'ky'j ta pol's'ky'j dy'skursy' u seredovy'shhi ukrayins'koyi diaspory' v 1940-x – 1980-x rr. (za materialamy' arxivu M. Demkovy'cha-Dobryans'kogo). *Naukovi zapy'sky' Nacional'nogo universy'tetu «Ostroz'ka akademiya». Seriya «Istory'chni nauky'»*. 31. S. 157–164. [In Ukrainian].

L'vivs'ka nacional'na naukova biblioteka Ukrayiny' im. V. Stefany'ka. Viddil rukopy'siv. [LNSL Lviv National Scientific Library of Ukraine. Department of manuscripts]. [In Ukrainian].

Opozy'cijni partiyi UNDO j URDP vernuly'sya do UNRady' (1978) [Opposition parties UNDA and URDP returned to UNCouncil]. *Svoboda*, 9 lyutogo, S. 2. [In Ukrainian].

Pan'kivs'ky'j, K. (1968). Vid komitetu do Derzhavnogo Centru [From Committee to State Center]. N'yu-Jork; Toronto, 284 s. [In Ukrainian].

Prezy'diya UNRady' vidbula plenarne zasidannya [Presidium of UNCouncil finished plenary session]. (1970). *Svoboda*. 3 ly'pnja, S. 1. [In Ukrainian].

Solyar, I. (2011). Zovnishni oriyentaciyi nacional'no-derzhavny'cz'ky'x partij Zaxidnoyi Ukrayiny' (1923–1939) [External orientations of the national-state parties of Western Ukraine (1923–1939)]. Lviv, 354 s. [In Ukrainian].

Ukrayins'ky'j parlamentary'zm na emigraciyi. Derzhavny'j centr UNR: dokumenty' i materialy'. 1920–1992 [Ukrainian parliamentary on emigration. State Center of UNC. Documents and materials]. (2012). Uporyad. V. Yablons'ky'j. Kyiv. 840 s. [In Ukrainian].

UNDO protestuye proty' polity'ky' rozby'vannya partij, yaku zastosovuyut' s'ogodni kerivny'ky' DCz UNR (1969) [UNDA protesting against policy of destructing of the party]. *Ukrayins'ki Visti*, 29, S. 2. [In Ukrainian].

Undivecz'. (1969). Vidnovlennya UNDO [Restoration of UNDA]. *Vil'ne Slovo*. 3 travnya, S. 2. [In Ukrainian].

Fedoronchuk, V. (1970). Nepovazhny'j dokument [Disrespectfull document]. *Meta*. 11, S. 5. [In Ukrainian].

Yavors'ky'j, O. (1968). Z pry'vodu zayavy' 35-ox [About the statement of 35]. *Vil'ne Slovo*. 30 bereznya. S. 4–5. [In Ukrainian].